

Скок Олександра Сергіївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри

кримінально-правових дисциплін

Молчанов Ростислав Юрійович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри

кримінально-правових дисциплін

(Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ)

ОБМЕЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПОТЕРПЛОГО ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Генеральний доповідач з питань насильства над жінками, політичний координатор парламентської мережі «Жінки вільні від насильства» Мендес Бота, у своєму зверненні зазначив, що «Насильство стосовно жінок, зокрема домашнє насильство, – одна з найсерйозніших форм порушення прав людини в Європі. Це один з найпоширеніших злочинів. І все ж соціальний тиск такий сильний, що багато жертв сприймають насильство як невідворотне явище в житті і не повідомляють про нього. Інших потерпілих, які мають мужність звертатися по допомогу до органів влади, інколи відсилають назад, не сприймаючи їх серйозно. Інші не можуть знайти захист і справедливість через слабкість правової та політичної бази у своїх країнах» [1, с. 8].

Ратифікація Україною Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами безпосередньо вплинуло на внесення змін до національного кримінального та кримінального процесуального законодавства. Так, зокрема, Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» № 2227-VIII від 06 грудня 2017 року Кримінальний кодекс України було доповнено ст. 126¹ «Домашнє насильство» та розділом XI-II¹ «Обмежувальні заходи» [2].

Кримінальний кодекс України визначає домашнє насильство як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

Конвенція, в статті 3, закріплює, що «домашнє насильство» означає всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні.

Відповідно до ст. 91¹ Кримінального кодексу України [3] в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням з підстав, передбачених Кримінальним кодексом, від кримінальної відповідальності чи покарання, суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або декілька обмежувальних заходів, відповідно до якого (яких) на засудженого можуть бути покладені певні обов'язки, зокрема: заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства; обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності; заборона наблизитися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин; заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб; направлення для проходження програми для кривдників або пробаційної програми.

Також, відповідно до п. 5 ч. 6 ст. 194 Кримінального процесуального кодексу України [4] кривдники можуть бути направлені для проходження лікування від алкогольної, наркотичної або іншої залежності, від хвороб, що становлять небезпеку для оточуючих, направлені для проходження програми для кривдників.

Кримінальне провадження щодо домашнього насильства здійснюється у формі приватного обвинувачення тобто є провадженням, яке може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого.

Обмежувальні заходи, передбачені Кримінальним кодексом України, можуть бути застосовані до особи, яка на момент вчинення домашнього насильства досягла 18-річного віку на строк від одного до трьох місяців і за потреби можуть бути продовжені на визначений судом строк, але не більше як на 12 місяців. Контроль за поведінкою засуджених, до яких застосовано обмежувальні заходи, здійснює орган пробації за місцем проживання засудженого, а в разі вчинення злочину військовослужбовцем - командир військової частини.

Значна більшість постраждалих від домашнього насильства – жінки та дівчата. Як показують дослідження, існує зв'язок між фізичним насильством

над дітьми та домашнім насильством над жінками; однак інші види домашнього насильства, такі як жорстоке поводження з літніми людьми та з чоловіками, менш досліджені. Тоді як деякі чоловіки можуть страждати від домашнього насильства, його частота та жорстокість набагато менші за насильство над жінками, і чоловіки можуть стати жертвами насильства у відповідь на скоєне ними насильство. В більшості випадків кривдники – чоловіки. Для забезпечення негайного захисту жертв Конвенція передбачає вилучення кривдника, що вчинив домашнє насильство, з їхнього дому, так установлюючи фізичну відстань між ними, щоб запобігти подальшому насильству. Вилучення правопорушника, навіть якщо він власник місця проживання, запобігає подальшим травмам у жертви, яка б інакше була змушена залишити дім, часом разом з дітьми, задля власної безпеки [1, с. 13, 35].

Прояви домашнього насильства можуть бути різними. Так, наприклад перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння в приміщенні квартири кривдник умисно та безпричинно, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, вчинив психологічне насильство щодо своєї матері, яке виразилось у словесних образах, погрозах, приниженні та залякуванні, що спричинили емоційну невпевненість останньої, а також вчинив фізичне насильство щодо неї, яке виразилось в нанесенні удару кулаком по спині, що призвело до фізичного та психологічного страждання [5]; кривдник безпричинно, умисно, систематично вчиняв психологічне насильство щодо своєї колишньої дружини, з якою раніше проживав однією сім'єю, шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, що призвело до психологічних страждань потерпілої та завдання шкоди її психічному здоров'ю у формі емоційної невпевненості, нездатності захистити себе, втрати повноцінного побуту та відпочинку, заниження самооцінки, втрати позитивних емоцій [6]; за неодноразове притягнення кривдника до адміністративної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї, знову повторно, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, знаходячись за місцем свого мешкання в домоволодінні, діючи умисно, усвідомлюючи характер своїх протиправних дій та бажаючи їх настання, вчинив сімейну сварку зі своїм батьком, в ході якої висловлювався на його адресу нецензурною лайкою та погрожував фізичною розправою, тим самим завдав батькові психологічних страждань [7].

Домашнє насильство відбувається в сім'ї, сімейному колі або між нинішніми чи колишніми партнерами, що перебували або не перебували в шлюбі, незалежно від того чи кривдник наразі чи колись жив з жертвою, а також це охоплює жертв і правопорушників обох статей та брутальне поводження з дітьми та літніми людьми так само, як і насильство над інтимним партнером [1, с. 17].

Обмежувальні заходи, відповідно до положень Конвенції повинні ґрунтуватися на гендерному розумінні насильства стосовно жінок і домашнього насильства та зосереджувалися на правах людини та безпеці жертви; ґрунтуватися на комплексному підході, який враховує відносини між жертвами, правопорушниками, дітьми та їхнім більш широким соціальним оточенням; бути спрямованими на уникнення повторної віктимізації; бути спрямованими

на надання самостійності та економічної незалежності жінкам – жертвам насильства; дозволяти, де це доречно, щоб різні служби захисту та підтримки розташовувалися в тих самих приміщеннях; урахувували особливі потреби уразливих осіб, у тому числі дітей-жертв, та були доступними для них [1, с. 59-60].

Одним із аргументів прийняття Закону України № 2227-VIII стало те, що за останні три десятиліття насильство щодо жінок, включаючи домашнє насильство, привертає підвищену увагу з боку міжнародної спільноти, що знаходить своє відображення у міжнародному праві. Окрім цього, за зазначений період, було ухвалено низку нормативно-правових актів міжнародного рівня щодо протидії домашньому насильству, і приведення вітчизняного законодавства у відповідність до сучасних європейських стандартів у цій сфері стало нагальною потребою українського суспільства [8].

Відповідно до Порядку взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України, затвердженого Наказом МВС України від 25 лютого 2019 року № 124 уповноважений підрозділ поліції бере на профілактичний облік кривдника з моменту виявлення факту вчинення ним домашнього насильства на встановлений законодавством строк і проводить з ним профілактичну роботу. Відкриття кримінального провадження стосовно кривдника у зв'язку з вчиненням ним домашнього насильства чи насильства за ознакою статі, а також повідомлення установи виконання покарань про звільнення від відбування покарання кривдника, засудженого за вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі, - є підставами для поставлення кривдника на профілактичний облік. Підставами для зняття кривдника з профілактичного обліку можуть бути: закриття кримінального провадження за відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення, розпочатого у зв'язку з вчиненням кривдником домашнього насильства чи насильства за ознакою статі; погашення або зняття судимості за кримінальне правопорушення, пов'язане з учиненням домашнього насильства; набрання законної сили виправдувальним вироком суду, вироком суду щодо призначення покарання у вигляді позбавлення волі за кримінальне правопорушення, пов'язане з учиненням домашнього насильства та інші [9].

Порядком винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника, затвердженого Наказом МВС України 01 серпня 2018 року № 654, передбачено, що у разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення виноситься кривднику уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України «Терміновий заборонний припис стосовно кривдника» [10].

Висновок. Питання про законодавчу регламентацію обмежувальних за-

ходів, які можуть бути застосовані до осіб, які вчинили домашнє насильство, в Україні, вирішено за допомогою вивчення міжнародно-правових механізмів боротьби із проявами домашнього насильства. Інститут обмежувальних заходів дозволяє не тільки захистити інтереси потерпілого від злочину, а й здійснювати контроль за поведінкою засуджених за домашнє насильство, з боку держави.

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Довідник для членів парламенту). URL: <http://dls.gov.ua/wp-content/uploads/2018/12/Конвенція-РЄ-Про-запобігання-та-протидію-насильству-щодо-жінок-і-домашньому-насильству-та-боротьбу-із-цими-явищами.pdf> (дата звернення: 25.10.2019).

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Закон України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (дата звернення: 29.10.2019).

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. Ст. 87.

5. Вирок Красноградського районного суду Харківської області від 16.07.2019 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83109721> (дата звернення: 31.10.2019).

6. Вирок Дворічанського районного суду Харківської області від 16.07.2019 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83108588> (дата звернення: 31.10.2019).

7. Вирок Красноградського районного суду Харківської області від 26.09.2019 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84531855> (дата звернення: 31.10.2019).

8. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648 (дата звернення: 25.10.2019).

9. Про затвердження Порядку взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.02.2019 р. № 124. *Офіційний вісник України*. 2019. № 29. С. 15.

10. Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 01.08.2018 р. № 654. *Офіційний вісник України*. 2018. № 69. С. 75.